

dotace ČDJ a systematické zásahy do legislativních dokumentů. Současně vyžaduje, aby české školství i společnost jako celek aktivně přistoupily ke změně pohledu na cizojazyčné žáky – jako na plnohodnotné aktéry vzdělávacího procesu se vzdělávacím potenciálem.

Literatura

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Tematická zpráva – Integrace a vzdělávání dětí a žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka: se specifickým zřetelem k integraci a vzdělávání dětí a žáků z Ukrajiny*. Praha: Česká školní inspekce, 2023. [online] Dostupné z <https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/TZ-Integrace-a-vzdelavani-zaku-s-OMJ.pdf>.

KOCOUREK, J. a kol. *Inspirace k diskusi odborníků pracujících s osobami s odlišným kulturním záze-
mím (klienty z vietnamského kulturního okruhu)*. Praha: South East Asia – liaison, z. s., 2021. [online] Dostupné z <https://sea-l.cz/media/2993/metodika-kocourek_final.pdf>.

KREJČOVÁ, E. *Problematika osvojování druhého jazyka – teorie a praxe (na základě výuky bulharšti-
ny jako cizího jazyka v slovanském kontextu)*. [habilitační práce], Brno: MU, 2018.

MODRÁČEK, Z. a kol. *Integrace a vzdělávání dětí a žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka
se specifickým zřetelem k integraci a vzdělávání dětí a žáků z Ukrajiny*. Online. Praha: Česká školní
inspekce, 2023.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
(školský zákon).

Neumannova báseň Autoportrét v červnu a Whitmanovy Listy trávy

Robert Kolár, ÚČL AV ČR v Praze

kolar@ucl.cas.cz

Klíčová slova: Stanislav Kostka Neumann, Walt Whitman, *Kniha lesů vod a strání*, *Listy trávy*
Key words: Stanislav Kostka Neumann, Walt Whitman, *Kniha lesů vod a strání*, *Leaves of
Grass*

Neumann's poem *Autoportrét v červnu* and Whitman's *Leaves of Grass*

The article focuses on the analysis of the poem *Autoportrét v červnu* by Stanislav Kostka Neumann from the collection *Kniha lesů, vod a strání*. It analyzes the theme of the transformation of a city man into a natural being who sensually merges with the surrounding landscape. The poem is then compared to the opening verses of *Leaves of Grass* by Walt Whitman, highlighting thematic and motivic similarities. The fundamental difference, however, is seen in the form: in contrast to Whitman's free verse, Neumann uses a verse reminiscent of Ovid's *Metamorphoses*, which corresponds with the central motif of Neumann's poem – metamorphose.

Letos slavíme významné výročí narození Stanislava Kostky Neumanna (1875–1947). Cílem tohoto článku není v přehledu připomenout Neumannovo dílo, ale naznačit, jak by dnes mohl vypadat středoškolský výklad věnovaný tomuto autorovi. Východiskem bude konkrétní Neumannova báseň *Autoportrét v červnu* ze sbírky

Kniha lesů vod a strání (1914), která je podle hesla ve *Slovníku básnických knih* (Červenka et al., 1990) jak jednou z nejvýznamnějších, tak jednou z čtenářsky nejoblíbenějších Neumannových knih. Tuto báseň se pokusíme vztáhnout k (v českých školách neznámému) americkému básníkovi Waltu Whitmanovi a ukázat na konkrétní shody mezi oběma texty, ale i na jejich rozdíly (viz pointa článku).

Autoportrét v červnu

Nad lesy blankyt zapálen, stráněmi táhne dech boří.
Na mechu ležím v dubině já pod keřem na výsluní.
Na pohozeném klobouku kytice jahod mi hoří:
z města jsem člověk ubohý, však venkovskou mám již vůni.

Z košile rozhalené krk nahý a smědý mi svítí
a prsa lehce omšelá temnými kučery.
V mé tváři trochu vyžilé hnědé oči se vznítí,
kdykoli políbí mě van proudící hlubinami.

Mám hubené ruce beze stop těžké fyzické píce,
však hlinou a šťavami bylin hojně poskvřené.
Cos jistě by mluvilo k ženě teď o mé smyslné síle,
přívalem vlašných dojmů příjemně obelstvené.

Rukou si podpírám hlavu pod černou zcuchanou kšticí
a hledím zdlouhavě, něžně, jako bych hladil v lese
květiny, trávy, kmeny, balvany v mechu spící
a vše, co živého někde mihne a zaleskne se.

Kniha mi vyhlédá z kapsy kabátu pomačkaného.
Však připoután k zemi je tu subtilní sluch lidský:
člověk a hrouda si sdělují rytmus nitra svého,
žár krve, píseň zrání, stesk temně erotický.

(Neumann, 1965, s. 172)

S odkazem na *Slovník básnických knih* můžeme říct, že mluvčí této básně je „zobrazen v podobě velmi blízké skutečnému tehdejšímu Neumannovi: volnému literátovi, který si blahopřeje, že vyvázl z kavárny a redakcí, z nervózního městského a bohémského životního stylu“ (Červenka et al., 1990, s. 97). Mluvčí načrtává svou vlastní podobiznu, tedy jistou představu sebe sama v dané chvíli. Ačkoli je ve stavu klidu (leží na mechu), přesto se nalézá ve stavu proměny: z městského člověka se stává člověkem přírodním, dochází k jeho obrodě (srov. výraz *renouveau*, který se ve sbírce opakovaně objevuje, včetně předmluvy Karla Čapka k prvnímu vydání). Mluvčí je ještě ubohým městským člověkem, ale už má venkovskou vůni; nepracuje sice

manuálně, ale už má ruce špinavé od hlíny; je člověkem od pera (v kapse kabátu má knihu), ale už má téměř zvířecí smysly. Splývá s přírodou, stává se její součástí, stává se balvanem obrůstajícím mechem (srov. výraz omšelý, tj. porostlý mechem).

Proměna je to jak duchovní, tak fyzická, a týká se i zevnějšku: má rozhalenou košili, odhodil klobouk i (pomačkaný) kabát, je neučesaný a takto napůl svlečený se (jako zvíře) vyhřívá na slunci. Odhazuje oblečení, odhazuje konvence, už ani nepředstírá nějakou práci (možná si vyrazil původně číst), zahálí, pozoruje přírodu, regeneruje (v tom se lišil od tehdejšího venkovského člověka, který si takový luxus nemůže dovolit).

Je přitahován hmotou, zemí, netouží po směřování vzhůru, po mracích, obloze, kosmu, je připoután k hroudě, míří do nitra, do hlubin (jakýsi élan vital proudící z hlubin dodává nový lesk jeho již vyžilým očím). Zažívá až magickou rituální obrodu, jakýsi pohanský obřad plodnosti, koitus s půdou (a nikoli se ženou). K tomu srov. báseň Ke chvále země I (*Kniha lesů, vod a strání*):

Jaká rozkoš, země, do tvé vlahé hlíny
zabořiti prsty, dlaně přitisknout
(i když poznaly žen žádostivé klíny,
i když zbádaly jich těla každý kout).

V hlíně tajný život oblévá mé prsty,
nezřím ho, však cítím aspoň voněti,
jako bys mi vospas dala hnědý prs, ty,
milenko a matko, muži, dítěti.

S rukama v tvé hlíně chvěji se jak panna,
kterou muž jal pevně, strhl na hrud' svou;
miluji tě, jak chceš býti milována:
zrakem, čichem, hmatem, láskou smyslnou.

(Neumann, 1965, s. 178)

Báseň Autoportrét v červnu je oslavou exteriéru, svobody, volnosti, všude je plno slunce, života a barev. Tytam jsou dekadentní interiéry plné těžkých, umělých vůní, budoáry, do nichž nemá přístup denní světlo a čerstvý vzduch, tytam jsou lilie a tuberósy.

Neumannova báseň připomíná úvod k *Listům trávy* Walta Whitmana:

JÁ SLAVÍM sebe,
A co přijímám já, přijmeš i ty,
Vždyť každý atom, co patří mně, patří stejně tak i tobě.

Válím se a vábím svou duši,
Válím se a opřen o loket... pozoruju kopí trávy, kopí letní lipnice.

Domy a pokoje voní parfémy... davy parfémů přetékají z políček,
I já tu vůni vdechuju, znám ji a mám ji rád,
Líh by mě taky omámil, ale nedovolím mu to.

Vzduch není parfém... nechutná po lihu... nevoní vůbec nijak,
Je pro moji pusu navždy... jsem do něho zamilovaný,
Půjdu na kopec u lesa, odložím všechno pryč a svlíknu se donaha,
Šílím, nemůžu se dočkat, až se mě dotkne.

(Citujeme nový překlad Ondřeje Skovajsy a Hany Lundiakové, in Whitman, 2017, s. 27; detailní analýzy úvodních veršů prvního vydání *Listů trávy* in Skovajsa, 2015.)

I u Whitmana je centrem pozornosti JÁ, které se válí, lenoší a pozoruje přírodu. I u Whitmanna se jedná o oslavu exteriéru a vale parfémům, i u Whitmana se subjekt svléká a nechává se obrodit větrem, svobodou, volností. Z Neumannových statí víme, že si Whitmanna velice cenil, obvykle se ale na doklad přibuzenství obou autorů uvádějí spíše Neumannovy *Nové zpěvy* (k ohlasům W. Whitmanna v Čechách srov. Matějka, 2007). Je pravda, že Autoportrét v červnu se od Whitmanových *Listů trávy* zcela zásadně odlišuje svou formou. Zatímco Whitmanův verš je volný, proměnlivý, nestrofický, nerýmovaný, naprosto svobodný, verš Neumannovy básně je strofický, rýmovaný a některé verše dokonce vyhovují normě přízvuchného hexametru, viz např. hned první verš:

Nad lesy blankyt zapálen, stráněmi táhne dech boří.
-UU / -U / -UU / -UU / -UU / -U

Tím se Neumann od Whitmanna v této básni vzdaluje, naopak se velmi těsně přibližuje k verši Ovidiových *Proměn*, k nimž báseň, jak jsme se snažili ukázat, váže její hlavní téma: proměna básnického subjektu a ústředního hrdiny.

Text vznikl v rámci výzkumného záměru Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., (RVO: 68378068). Při vzniku textu byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

Literatura a prameny

ČERVENKA, M. et al. *Slovník básnických knih*. Praha: ČS, 1990.

MATĚJKA, L. Různá čtení Walta Whitmana v české literatuře. In L. Matějka: *Dvanáct století české literatury. Od sv. Konstantina k Milanu Kunderovi. Výbor ze studií*. Praha: Společnost pro vědu a umění, 2007, s. 25–37.

NEUMANN, S. K. *Básně II*. Praha: SNKLU, 1965.

SKOVAJSA, O. *Psaný hlas. Whitmanovy Listy trávy a Millerův Obratník Raka*. Praha: Malvern, 2015.

WHITMAN, W. *Listy trávy*. Praha, Malvern, 2017.

Zižkův klíč a jiné případy

Miloš Hoznauer

Jako vzpomínku na zesnulého češtináře Miloše Hoznauera (nekrolog jsme otiskli v předešlém čísle našeho časopisu) publikujeme jeho proslulý článek *Žižkův klíč a jiné případy* (původně otištěný in *Český jazyk a literatura*, 52, 2001–2002, s. 70–73). V něm se M. Hoznauer zabývá snad svojí největší doménou – interpretací literárního textu. Jako všechny jeho příspěvky rovněž tento skýtá i po mnoha letech živou, a zároveň nadčasovou inspiraci pro učitelskou i žákovskou aktivitu v hodinách literatury.

Jiří Kostečka

Jan Žižka, zobrazený v Jenském kodexu spolu s Janem Husem ve společnosti světců u trůnu Kristova, má neobvyklý atribut: v pravici třímá klíč.

Toto zpodobení Žižky s klíčem místo obvyklého palcátu je velmi překvapivé a zcela ojedinělé; miniatura bývá proto označována názvem „Žižka strážným u vrat nebeských“. Tak si někteří badatelé vysvětlili tuto malou záhadu — pro roli strážného či vyhazovače od nebeských bran měl Jan Žižka tu nejlepší kvalifikaci (i když bývalému vojevůdci by nějaká zbraň určitě slušela).

Bylo to však jinak. Záhadu se podařilo objasnit logickým způsobem vzdělanému dominikánskému mnichu Františku Fišerovi (po likvidaci řádu pracoval kromě jiného jako dřevorubec v Jedlové u Jiřetína).

Vyřešení případu je následující: „Slovní návod k realizaci obrázku v Jenském kodexu musel obsahovat i pokyn, že mezi světci u Kristova trůnu má být znázorněn Jan Žižka. Poněvadž evangelní texty na témže obrázku jsou latinské, smíme se domnívat, že i pokyny pro malíře (Janička Zmílelého z Písku) byly načrtnuty latinsky. Janíček latinu ovládal, neboť byl iluminátorem a podle tehdejších zvyklostí i písařem latinských graduálů. Písemný pokyn donátora Bohuslava z Čechtic zněl tedy asi takto: *Zizca tenes clavem nebo Zizca cum clava* – Žižka držící palcát, Žižka s palcátem. Snadno se pak Janíčkovu mohlo přihodit, že přečetl návod chybně: *Zzizka tenes clavim* (*Zizka cum clavi*) – Žižka držící klíč, Žižka s klíčem. A aniž by příliš nad věcí uvažoval, vypodobnil slavného válečníka s klíčem v ruce. Není ostatně vyloučeno,